

JAROSŁAW

MIASTO OLŚNIEŃ

Jarosław. Miasto olśnień

Wydawca:

Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu
37-500 Jarosław, Rynek 5 • tel. 16 624 89 89
kontakt@ckip.jaroslaw.pl • www.ckip.jaroslaw.pl

Tekst:

Joanna Płocica, Marlena Dudek, Jerzy Czechowicz

Zdjęcia:

Okladka: Michał Mach (przód), Norbert Krysa (tył)

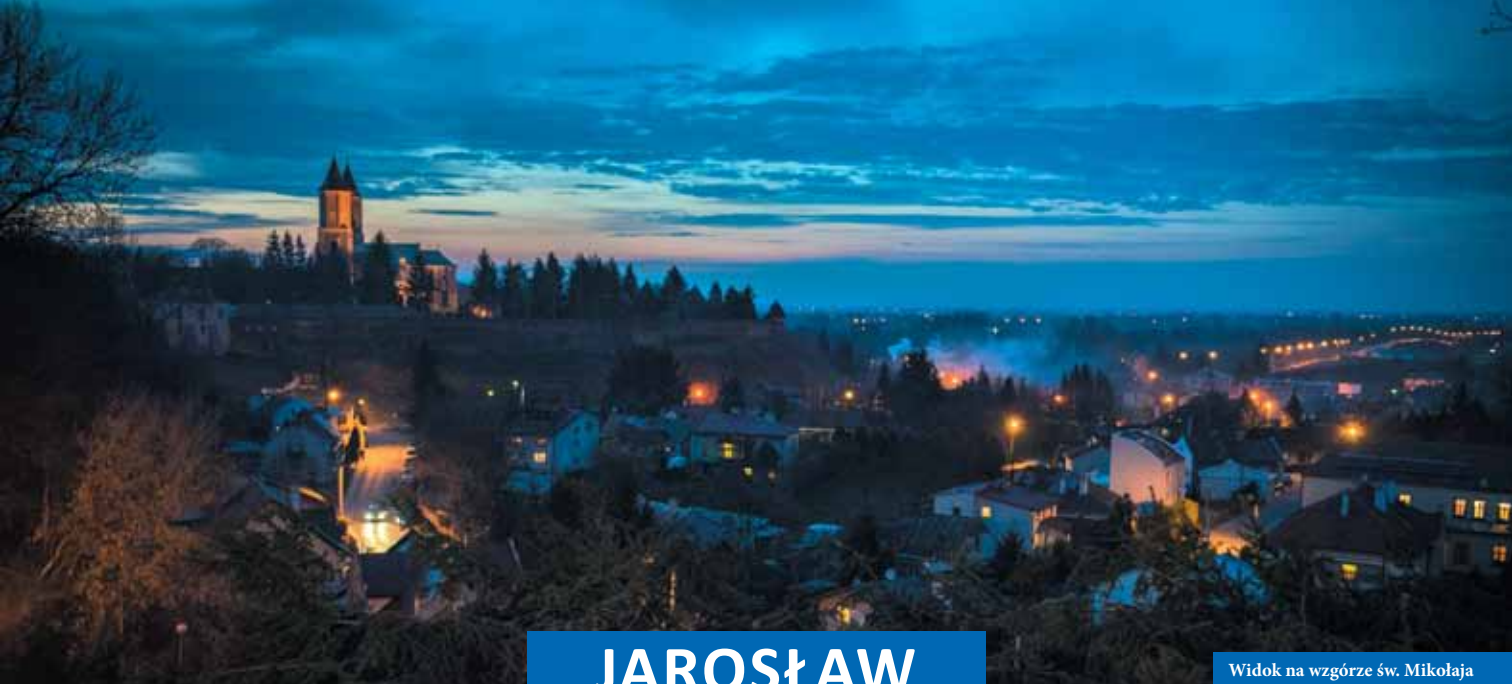
Damian Bereza, str.: 1, 8 (2) • Tomasz Flak, str.: 2 (2), 7 (góra) • Joanna Gorlach, str.: 10 (lewe), 12 (dół), 13 (dół), 17 (dół) • Norbart Krysa, str.: 13 (góra), 15 (góra), 16, 17 (góra), 18 (prawe), 21 (góra) •

Ling Visuals, str.: 6 • Aleksandra Toczek-Borysiuk, str.: 22 (prawe) • Tomasz Turoń, str.: 3 (2), 4 (2), 5 (2), 7 (dół), 9, 10 (prawe), 11, 12 (góra), 14 (2), 15 (dół), 18 (lewe), 19 (2), 20 (2), 21 (dół), 23 (2)

ISBN 978-83-943026-9-6

Copyright © Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu
Jarosław 2021

JAROSŁAW

Widok na wzgórze św. Mikołaja

Według tradycji Jarosław założył w XI w. książę kijowski Jarosław Mądry, lokując gród na wzgórzu św. Mikołaja – obecnie w tym miejscu znajduje się klasztor ss. benedyktynek z pocz. XVII w. Było to doskonałe miejsce obronne, otoczone z dwóch stron wąwozem, z trzeciej rzeką San.

W XIV w. Kazimierz Wielki przyłączył do Polski Ruś Czerwoną – obszar wchodzący w skład południowo-wschodnich terenów obecnej Rzeczypospolitej. Wówczas, w 1375 r. książę Władysław Opolczyk lokował Jarosław na prawie magdeburskim – na sąsiednim wzgórzu, na którym stoi do dziś.

Lata świetności miasta przypadają na wiek XVI i XVII, kiedy to położony na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych, Jarosław stał się drugim – po Frankfurcie nad Menem – ośrodkiem handlowym w Europie Środkowej, pośrednicząc w handlu azjatycko-europejskim. Wszystko za sprawą odbywających się cztery razy w roku jarmarków, zwłaszcza jarmarku sierpniowego, na święto Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 15 sierpnia. Tradycja jarmarków jest kontynuowana do dziś – końcem sierpnia odbywa się Jarmark Jarosławski, święto handlu, muzyki i teatru.

Podczas jarmarku rynek aż kipiał od różnorodności strojów i języków. Każda wolna przestrzeń wypełniona była towarami. Miasto bogaciło się i piękniało. Mieszczanie byli wykształceni, potrafili pisać, znali obce języki, młodzież kształciła się w miejscowym kolegium jezuitów. Właściciele miasta otaczali opieką najuboższych. Jarosław posiadał drukarnię i księgarnię. Niestety, liczne najazdy tatarskie, tureckie, wołoskie oraz dwa wielkie pożary, doprowadziły do upadku Jarosławia. W 1625 r. spaliło się całe miasto. Zginęły setki mieszkańców oraz kupcy, uczestniczący w jarmarku sierpniowym. W owym czasie Jarosław był jednym z największych ośrodków handlu bydłem i końmi. Spędzone na jarmark zwierzęta również zginęły w ogniu.

W 1772 r. Jarosław został włączony do Austrii, wchodząc w skład Królestwa Galicji i Lodomerii. Z biegiem lat stał się siedzibą powiatu, czwartym co do wielkości miastem garnizonowym w Galicji, a w XX w. nowoczesnym ośrodkiem przemysłowym. Dziś Jarosław jest dynamicznie rozwijającym się i jednym z najbardziej okazałych miast w południowo-wschodniej Polsce.

Widok na Stare Miasto

STARE MIASTO

OPACTWO SIÓSTR BENEDYKTYNEK

Położone na wzgórzu św. Mikołaja, opactwo to miejsce modlitw oraz budowla o charakterze obronnym. Sześć-hektarowy plac otoczony jest XVII-wiecznym murem z ośmioma basztami. Wewnątrz znajduje się murowany kościół, z przylegającym do niego – nieco młodszym, dwuskrzydłowym klasztorem, alejka, przy której umieszczono 20 kapliczek tajemnic różańcowych, symboliczny cmentarz upamiętniający pomordowanych na tym wzgórzu oraz krzyż symbolizujący pierwszą świątynię jarosławską. Wzdłuż murów umieszczono stacje drogi krzyżowej „Golgoty Narodu”, upamiętniające ofiary reżimów totalitarnych. Obok zabudowania gospodarcze i dom zamieszkały przez ss. benedyktyнки. Zakonnice do Jarosławia sprowadziła w 1611 r. ówczesna właścicielka miasta, wojewodzina wołyńska, księżna Anna Ostrogska, umiejscawiając je w drewnianym

Zespół kościelno-klasztorny ss. benedyktynek

Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena i brama wejściowa do opactwa ss. benedyktynek

klasztorze. Obecnie mieści się tu Ośrodek Kultury i Formacji Chrześcijańskiej oraz dom rekolekcyjny.

Benedyktynki wywodziły się z majątnych, szlacheckich rodów, a każda panna wносиła do klasztoru spory posag, czyniąc jego uposażenie szczególnie bogatym. Trudno w to uwierzyć wchodząc do dzisiejszej świątyni, której skromny wystrój pochodzi z przekazanego grekokatolikom, pojezuickiego kościoła z Przemyśla. Jedynie bogato rzeźbiony, mianierystyczny portal oraz sztukaterie na sklepieniu, wskazują na czasy świetności budowli.

Po I rozbiórce Polski zakon ss. benedyktynek w Jarosławiu uległ kasacji, a siostry przeprowadziły się do Przemyśla. Do Jarosławia wrócili dopiero w latach 90. XX w. Opuszczone zabudowania przejęła nowa władza austriacka. Podobnie jak w sąsiednim klasztorze jezuitów, urządzono tu koszary i magazyny wojskowe. Obydwa obiekty dla wygody połączono żelaznym mostem nad ul. Panieńską, po którym przetrwały jedynie przyczółki. Po I wojnie światowej zniszczony obiekt przejmuje skarb państwa, później Wojsko Polskie. W 1939 r. do Jarosławia wkraczają wojska niemieckie i przejmują klasztor, organizując w nim obóz przejściowy, z którego wyjechały pierwsze transporty więźniów do obozów koncentracyjnych, m.in. w Dachau. Na terenie opactwa gestapo dokonało wielu zbrodni. Miejsce straceń oznaczone jest krzyżem we wschodniej części ogrodu. Podczas odwrotu w 1944 r.

wojska niemieckie postanowiły wysadzić północną część klasztoru. Zgromadzone chemikalia cudem nie wybuchły, jednak wytworzona podczas pożaru wysoka temperatura stopiła cegły, tworząc charakterystyczne sople – niepowtarzalny wystrój „Czarnej Kaplicy” Matki Bożej Częstochowskiej.

KOLEGIATA PW. BOŻEGO CIAŁA

Jezuitów sprowadzili do Jarosławia w 1573 r. ówcześni właściciele miasta – Jan Kostka ze Sztembergu oraz jego żona Zofia ze Sprowy. Z ufundowanego na wzgórzu „Świętojańskim” kościoła i kolegium jezuickiego zostało tylko jedno skrzydło z wieżą zegarową. Reszta uległa zniszczeniu podczas obydwu wojen, licznych grabieży, konfiskaty dóbr kościelnych przez zaborcę – okradziono nawet groby zmarłych pochowanych w tutejszej krypcie. Największe straty świątynia poniosła podczas pożaru w 1862 r. Ocalało jedynie kilka przedmiotów liturgicznych oraz, znajdujący się obecnie w głównym ołtarzu, obraz Matki Bożej Śnieżnej – koronowany w sierpniu 2014 r.

Przed kościołem znajduje się galeria świętych jezuitów oraz dawnych patronów Polski z 1732 r., dłuta znakomitego rzeźbiarza, Tomasza Huttera. Galerię tworzy 10 postaci, m.in. Ignacy Loyola, Franciszek Ksawery, Jan Chrzyciel i Jan Ewangelista.

Kolegiata pw. Bożego Ciała

Kościół budowany na planie krzyża greckiego na wzór rzymskiego Il Gesu, wg projektu architekta Britiusa, po licznych przebudowach zatracił pierwotny charakter, stając się zagadką architektoniczną. Do wnętrza prowadzą dwa wejścia zaopatrzone w monumentalne drzwi z brązu, autorstwa współczesnego artysty-rzeźbiarza, Stanisława Lenara. Sceny umieszczone na drzwiach przedstawiają historię Polski na jednych i historię diecezji przemyskiej na drugich. W kruchcie znajduje się mozaika z wizerunkiem papieża Jana Pawła II. Na uwagę zasługuje polichromia z 1912 r. pędzla lwowskiego malarza, Leonarda Winterowskiego, przedstawiająca Matkę Bożą jako Królową Polski oraz różne stany składające jej hołd.

Rzeźby Tomasza Huttera przed kolegiatą pw. Bożego Ciała

MAŁY RYNEK

Wytyczony w XVII w., w miejsce dworu Ostrogskich, mały rynek pełnił funkcje pomocniczego placu targowego. Z leżącego na jego terenie punktu widokowego rozpościera się widok na dawne opactwo ss. benedyktynek oraz mury obronne z basztami i mur oporowy, podtrzymujący skarpę z trzech stron. Charakterystyczne wieże kościoła dominują w panoramie miasta.

W tym miejscu kończy się Podgórze Rzeszowskie, często określane jako Pogórze Jarosławskie. Daleko uwidacznia się Dolina Dolnego Sanu. Początkowo przepływający u podnóża miasta San, pod koniec XVII w., podczas wiosennych roztopów, oddalił się od miasta, a po dawnym korycie zostały rozlewiska oraz nazwa stary San. Na przełomie XIX i XX w. rzekę uregulowano.

W 1656 r. na polach pod Jarosławiem rozegrała się bitwa opisywana przez Henryka Sienkiewicza w „Potopie”. Wówczas oddziały Stefana Czarnieckiego rozgromiły duży oddział szwedzki. Odwrót Szwedów spod Jarosławia stał się początkiem ich klęski.

Mały Rynek

Na skwerze Małego Rynku, na ławeczce z brązu siedzi znany jarosławski artysta-malarz, były dyrektor „plastyka”, Edward Kieferling. Pomnik autorstwa Henryka Cebuli powstał z okazji 60-lecia założenia szkoły.

CERKIEW GRECKOKATOLICKA PW. PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO

Ufundowana przez rodzinę Wapińskich w I poł. XVIII w. cerkiew leży na miejscu zamku Tarnowskich, pierwszych właścicieli miasta, rozbudowanego przez Kostków i Ostrogskich we wspólną, renesansową rezydencję. Zamek, w którym gościł w 1576 r., podążający na koronację do Krakowa, król Stefan Batory, w II poł. XVII w. popadł w ruinę i uległ rozbiórce.

Świątynię rozbudowano z początkiem XX w. w stylu bizantyjskim. Uwagę przyciąga jaskrawa polichromia, z bogatymi złoceniami. Do najcenniejszych zabytków należy XVII-wieczna, łańcuchowa ikona „Brama Miłosierdzia”. Wcześniej wizerunek ten znajdował się w innej świątyni – starszej cerkwi pw. Zaśnięcia NMP, znajdującej się na przedmieściu Ruskim – w dzisiejszym parku przy ul. Czesławy Puzon ps. „Baśka”. Ikona została uznana za cudowną przez papieża Piusa VI w 1779 r., a w 1996 r. uroczystie koronowana. W 2015 r. była obecna w Watykanie, uświetniając ceremonię otwarcia Jubileuszowego Roku Miłosierdzia. Innym cennym dziełem jest kamienna postać Chrystusa Ukrzyżowanego – umieszczona nad wejściem rzeźba autorstwa lwowskiego artysty Teobalda Orkasiewicza. Ikonostas z XVII w. pochodzi prawdopodobnie z cerkwi pw. św. Onufrego, zlokalizowanej w dzielnicy Garbarze. Po rozbiórce cerkwi ikonostas przeniesiono do Sieniawy, następnie Łańcuta. W 2010 r. powrócił do Jarosławia, zajmując w cerkwi pw. Przemienienia Pańskiego miejsce ikonostasu pochodzącego z Niemstowa – ten przeniesiono do Lubaczowa.

Po wojnie cerkiew długo stała pusta. Po reaktywowaniu kościoła greckokatolickiego w Polsce, wierni obrządku wschodniego spotykali się na modlitwie w kaplicy św. Teresy, w kościele farnym – kolegiata. W 1987 r. prawowici właściciele odzyskali cerkiew.

Ławeczka Edwarda Kieferlinga

Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego

STARE MIASTO

RYNEK

Rynek już w XV w. posiadał zwartą zabudowę opartą na średniowiecznym układzie urbanistycznym. Od XVII w. na tutejszych kamienicach pojawia się attyka i podcienia – po odbudowie miasta zniszczonego w 1625 r. przez największy w dziejach Jarosławia pożar. Dziś większość kamienic posiada elewacje eklektyczne, jednak wewnątrz zachował się rozkład pomieszczeń z XVII w.

W sercu Rynku znajduje się najważniejsza budowla miejska – ratusz. Pierwszy, drewniany ratusz w stylu gotyckim pochodził z XV w. Spłonął w 1600 r., a w jego miejsce stanął nowy,

murowany. Po pożarze w 1625 r. ratusz odbudowano w stylu barokowym. Pod koniec XIX w. budynek przybrał ostateczny, neorenesansowy wygląd. Wówczas podczas prac remontowo-budowlanych m.in. odbudowano, rozebrane przez Austriaków w 1782 r., dwa piętra oraz górną część wieży, do dzisiaj zwieńczonej zegarem z 1896 r. W ratuszu mieści się Urząd Miasta, zaś w jego piwnicach w 2019 r. otwarto Centrum Edukacji Kulturalnej. Atrakcją, której część zlokalizowana jest w piwnicach Bramy Krakowskiej, zabiera odwiedzających w fascynujący świat sztuki.

Północną pierzeję rynku zajmują nieco skromniejsze kamienice. Tutaj znajduje się najstarsza zachowana studnia z XVII w.,

Widok na rynek i Stare Miasto

która zaopatrywała w wodę mieszkańców Rynku i sąsiednich ulic. Zrekonstruowana w 1967 r., stanowi dużą atrakcję turystyczną. Jak głosi tradycja, do studni dochodziły podziemne korytarze pod miastem, by schronieni w nich przed najazdem Tatarów ludzie, mieli dostęp do wody.

Po stronie północno-zachodniej widoczne są braki w zabudowie. Brakuje narożnej, efektownej kamienicy bogatych kupców Modrzejowskich – zniszczonej podczas I wojny światowej na skutek ostrzału artyleryjskiego – oraz gotyckiego kościoła z 1473 r. pw. Wszystkich Świętych, fundacji Spytki Tarnowskiego – pierwszej jarosławskiej kolegiaty. Po zawaleniu się wieży zwieńczonej potężną rzeźbą Archanioła Michała, w związku ze śmiercią 22 osób, austriaccy zaborcy nakazali rozbiórkę. Kościół usytuowany był na dzisiejszym placu św. Michała.

Dzięki specyficznej budowie wykształcił się tzw. typ kamienicy jarosławskiej, która charakteryzuje się obecnością wiaty targowej – krytego dziedzińca z piętrowymi galeriami, na których także wystawiano towary. Kamienice wyposażone były w szeroką bramę wiodącą do długiej, widnej sieni, przez którą wjeżdżały kupieckie wozy. Parter przeznaczony był na pomieszczenia handlowe lub warsztaty rzemieślnicze. Znajdowała się tu także wielka izba, w której przeprowadzano transakcje.

Gospodarz zajmował niewielką część domu, resztę przeznaczając na wynajem. Znajdujące się na piętrze pokoje gościnne oświetlała, podobnie jak sień, tzw. latarnia z wieloma oknami – charakterystyczne, wystające ponad dachy sklepienie, budowane po to, by uniknąć podatku od okien wychodzących na rynek. Przekłada się to na wygląd kamienic – wąskich od frontu, długich w głąb podwórza, z wychodzącymi na rynek przeważnie trzema oknami.

Każda kupiecka kamienica posiadała wielopoziomowe piwnice służące do przechowywania towarów w czasie jarmarków. W XX w. na skutek przedostających się do piwnic wód opadowych oraz licznych awarii kanalizacji, zaczęły zapadać się podziemne korytarze, drążone przed wiekami w miękkiej skale lessowej, co skutkowało pękaniem kamienic i groziło katastrofą budowlaną. Kiedy runęły dwie kamienice

Widok na ulicę Grodzką i plac Św. Michała

Wnętrze kamienicy Gruszevichów (Rynek 6)

STARE MIASTO

we wschodniej pierzei, ratowaniem starego miasta zajął się prof. krakowskiej AGH, Feliks Zalewski, wykorzystując metodę stosowaną w zabezpieczaniu wyrobisk kopalnianych. W następstwie prowadzonych prac wiele zabytkowych piwnic zostało zalanych betonowymi plombami, co pozwoliło uratować kamienice. W kamienicy Rydzikowej (Rynek 14), reprezentującej najlepiej zachowany typ kamienicy jarosławskiej, z ocalałych chodników utworzono Podziemną Trasę Turystyczną – liczącą 150 m i trzy poziomy dochodzące do głębokości 9 m. W 2015 r. oddano do użytku drugą trasę podziemną, Podziemne Przejście Turystyczne pod kamienicami Orsettich, Attavantich i Gruszewiczów (Rynek 4, 5 i 6). Do dziś dnia, liczące 187 m długości Przejście, jest najnowocześniejszą atrakcją turystyczną na Podkarpaciu.

Wnętrze Podziemnej Trasy Turystycznej im. prof. F. Zalewskiego

Wnętrze Podziemnego Przejścia Turystycznego

Kamienica Orsettich (Rynek 4) jest zaliczana do najwybitniejszych zabytków architektury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. Wybudowana w XVI w., w wieku XVII staje się własnością bogatego kupca i bankiera krakowskiego pochodzenia włoskiego, Wilhelma Orsetti. Wypełniając zalecenia Anny Ostrogskiej, kupiec remontuje i całkowicie przebudowuje budynek, dodając podcienia i renesansową attykę, która nadała lekkości przysadzistej bryle, czyniąc ją najpiękniejszą w mieście. Obecnie w kamienicy mieści się muzeum, utworzone w 1925 r. staraniem Jana Harlendera, sekretarza ówczesnego magistratu. Muzeum może poszczycić się bogatymi i ciekawymi zbiorami. Na parterze mieści się dział historii miasta i wielka izba ze stosownym wyposażeniem, na piętrze wnętrza mieszczańskie w stylu biedermaier i kolekcja obrazów.

Kamienica Attavantich (Rynek 5) to budynek trzykondygnacyjny, podpiwniczony, pod którym znajdują się bardzo długie korytarze. Pierwszy właściciel kamienicy, kupiec włoskiego pochodzenia, Juliusz Attavanti wszedł w jej posiadanie po pożarze w 1625 r. W XVI w. był to budynek wiatowy, z podcieniami i szeroką sienią pośrodku. Obecnie na miejscu wiaty znajduje się podwórko, a sama kamienica uległa przebudowie. Przez cały XIX w. kamienica pełniła ważne funkcje. Po zajęciu ratusza przez Austriaków ulokowano

Południowa pierzeja rynku z narożną kamienicą Orsettich

w niej władze gminy miejskiej, a następnie sąd. W XX w. mieściła się tu szkoła ludowa oraz Towarzystwo Muzyczne im. Fryderyka Chopina, założone przez wybitną pianistkę, Marię Turzańską. Od 2009 r. kamienica jest siedzibą Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu. Mieszczą się w niej: Centrum Informacji Turystyczno-Kulturalnej, obsługujące ruch turystyczny w dwóch trasach podziemnych, trzy galerie wystawiennicze, a także Sala Lustrzana, będąca miejscem imprez kulturalnych i koncertów, m.in. muzyki poważnej.

Kamienica Gruszewiczów (Rynek 6) nazwę zawdzięcza jarosławskiej rodzinie aptekarzy, pochodzi z przełomu XVI/XVII w. Stanowi doskonały przykład kamienicy kupieckiej.

Po bokach dwa pomieszczania z murowanymi sklepieniami, dawniej magazyny wierzchnie. Dalej żelazne, kute drzwiczki prowadzące do piwnic. W wielkiej izbie, która dziś pełni funkcję Sali Ślubów, znajduje się cenna, 12-metrowa polichromia z XVII w., z 8 scenami pasywnymi – rzadki przykład dekoracji sakralnej w prywatnym pomieszczeniu. Obecnie w kamienicy mieszczą się urzędy miejskie, biura poselskie, restauracja, galeria sztuki oraz księgarnia. Jest to siedziba Stowarzyszenia „Muzyka Dawna w Jarosławiu”, Stowarzyszenia Przewodników Turystycznych i Pilotów Wycieczek oraz Miejskiego Koła PTTK.

Kamienica Marysieńki (Rynek 11) należała do żony Jana III Sobieskiego, współwłaścicielki części Jarosławia. Narożna kamienica z końca XVI w., posiada ciekawą, klasycystyczną fasadę. Siedziba istniejącego od 1934 r. Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia. Tutejsza wielka izba posiada oryginalny, modrzewiowy strop z XVII w. Sąsiednie dwie kamienice zostały zrekonstruowane.

Kamienica Marysieńki (Rynek 11)

DZIELNICA ŻYDOWSKA

Dzielnica jest częścią Starego Miasta. Żydzi osiedlili się w Jarosławiu stosunkowo późno, ponieważ właściciele miasta korzystali z przywileju „de non tolerandis jude”. W XVI w. mieszkało ich tylko dwóch. Mimo niesprzyjających warunków społeczność wzrastała, a już na przeł. XVII/XVIII w. w mieście była ulica zamieszkała wyłącznie przez rodziny żydowskie. W 1744 r. Żydzi jarosławscy posiadali niezależny kahał. Pierwszym rabinem został Jehojsha Horowic. Rozkwit gminy żydowskiej doprowadził w 1869 r. do ostrego konfliktu z chrześcijanami, którzy bali się o interesy handlowe. W XX w. społeczeństwo żydowskie stanowiło 32% ogółu mieszkańców Jarosławia. Pogrom nastąpił po I wojnie światowej. Ciężkie warunki powojenne sprzyjały narastaniu konfliktów. W dwudziestoleciu międzywojennym Żydzi byli właścicielami aż 72% placówek handlowych. Zrzeszali się w organizacjach i stowarzyszeniach, jak np. Kółko Gospodarcze Żydowskiego Towarzystwa Rolniczego, Zjednoczony Cech Rzemieślniczy, Stowarzyszenie Rękodzielników Żydowskich „Jad Charuzim”. II wojna światowa przyniosła zagładę. Około 10 tys. Żydów deportowano do radzieckiej strefy okupacyjnej. Pozostałych wywieziono do obozu zagłady w Bełżcu.

Kirkut

Duża synagoga

Oprócz zachowanych w dawnej dzielnicy żydowskiej, nieopodal rynku, dwóch XIX-wiecznych synagog, z których nowsza jest użytkowana przez Zespół Szkół Plastycznych, w mieście zachował się także kirkut z XVIII w., położony na Kruhlu Pawłosiowskim, nieopodal wsi Pełkinie.

Obok dużej synagogi znajduje się pomnik poświęcony wielowiekowej przyjaźni narodów Polski i Węgier, które wspólnie walczyły o niepodległość oraz charakterystyczny węgierski kopijnik dla uczczenia pamięci mjr. Leona Czechowskiego, bohatera trzech powstań narodowych. Zasłużył się on szczególnie podczas Wiosny Ludów, walcząc u boku generała Józefa Bema o niepodległość dla narodu węgierskiego.

ULICA GRODZKA

Niegdyś główna ulica miasta, do którego od strony zachodniej wjeżdżało się Bramą Krakowską z XVI w., będącą, wraz z fragmentami murów, pozostałością trzech etapów rozbudowy systemu obronnego miasta. Pod bramą znajdują się rozległe lochy, w których mieszczanie odbywali karę. Budowlę rozebrał zaborca w XVIII w. Materiał z rozbiórki przeznaczono na budowę koszarów wojskowych oraz do utwardzenia dróg. Dziś w miejscu Bramy Krakowskiej znajduje się ułożony z kolorowej kostki herb miasta, resztki murów miejskich i fosy. W piwnicach funkcjonuje Centrum Edukacji Kulturalnej, z ekspozycją będącą skarbnicą wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego.

STARE MIASTO

Ulica Grodzka od początku do dzisiaj pełni funkcje handlowo-usługową. Obecnie przebiega przez nią deptak. Na wewnątrz i zewnątrz kamienic zachowały się ślady dawnego wystroju. Pomiedzy kamienicami nr 15 i 17 wciśnięta jest dziwna, licząca zaledwie 2,5 m szerokości, kamienica z jednym oknem.

Zaopatrzona w attykę hala targowa pięknie komponuje się w starej zabudowie miasta. Wybudowana w 1924 r. wiata była jednym z pierwszych bazarów kupieckich na ziemiach polskich, o cechach neorenesansu polskiego. Za czasów istnienia kolegiaty pw. Wszystkich Świętych w tym miejscu znajdowało się probostwo. Pod budynkiem znajdują się ogromne podziemia, w których podczas II wojny światowej Niemcy urządzili magazyn.

Ulica Grodzka

Wiata targowa

Widok na Śródmieście

ŚRÓDMIEŚCIE

Dzielnica Śródmieście powstała na przeł. XIX/XX w. Ciągnie się od Bramy Krakowskiej do tzw. dużej krzyżówki. W zwartej zabudowie kamienic czynszowych wyróżnia się barokowy kościółek pw. Ducha Świętego, z rodowodem znacznie starszym od sąsiednich kamienic. Już w XV w. w tym miejscu, obok szpitala dla ubogich, stała drewniana kaplica. Na jej miejscu, właściciel miasta, Spytko III Jarosławski ufundował murowany gotycki kościółek. Obecny wygląd nadano po przebudowie w 1689 r. Otwory strzelnicze zamieszczone pod gzymsem świadczą o charakterze obronnym. W czasie zaborów kościół służył ewangelikom jako zbór. Z pierwotnego wyposażenia ocalał XVII-wieczny obraz Matki Bożej Pocieszenia.

Neogotycki budynek dawnego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, zwieńczony figurą młodzieńca ze skrzydłami. Gmach pochodzi z początku XX w., powstał wg projektu lwowskiego architekta, Teodora Talowskiego.

Kościół pw. Świętego Ducha

ŚRÓDMIEŚCIE

Charakterystyczne dla obiektu są połączenie cegły, kamienia i płaskorzeźb. Obecnie siedziba Jarosławskiego Ośrodka Kultury i Sztuki – instytucji zarządzającej Centrum Edukacji Kulturalnej. W gmachu funkcjonuje kino „Ikar”, należące do Sieci Kin Studyjnych i Lokalnych.

Budynek dawnego kasyna oficerskiego w stylu eklektycznym z XIX w. Jest jednym z wielu zabudowań świadczących o wojskowej historii miasta – nigdzie w Galicji ilość wojska w stosunku do ludności cywilnej nie była tak wysoka, jak w Jarosławiu. Na ścianie wmurowana tablica poświęcona Michałowi Zielińskiemu, żołnierzowi i poecie, autorowi słów piosenki „Serce w plecaku”.

Przy głównym skrzyżowaniu stoją najpiękniejsze eklektyczne jarosławskie kamienice. Budowane na przełomie XIX/XX w., wciąż zachwycają postaciami Atlantów, bogatymi ornamentami, pięknymi bramami i dachami.

Dawny gmach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”

Dawny budynek Kasyna Wojskowego

Park przy ulicy Czesławy Puzon ps. „Baśka”

PRZEDMIEŚCIE RUSKIE

TZW. PARK BAŚKI PUZON

Park założono w latach 60. XX w. Znajduje się tu pomnik upamiętniający Czesławę Puzon pseudonim „Baśka” – harcerkę, działaczkę jarosławskiego podziemia, bestialsko zamordowaną przez hitlerowców w lesie kidałowskim. W głębi pozostałości cerkwi pw. Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny – wzmiankowanej od 1520 r., pierwotnie jako cerkiew prawosławna. W poł. XIX w. świątynię rozebrano. Ocalało prezbiterium z polichromią z przełomu XVIII/XIX w. Wokół znajdował się cmentarz parafialny oraz kwatera dla żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej. Na sąsiadującym z parkiem budynku znajduje się sgraffitowy wizerunek Jarosławia z XVII w., autorstwa współczesnych artystów, Edwarda Kieferliga i Stanisława Lenara.

Prezbiterium dawnej cerkwi pw. Zaśnięcia NMP

PRZEDMIEŚCIE RUSKIE

Na końcu ulicy Kraszewskiego znajduje się inny jarosławski park, Park Miejski im. Bohaterów Monte Cassino, tzw. duży. Został założony w 1902 r. na wzór Parku Stryjskiego we Lwowie. W 2018 r. zakończyła się rewitalizacja, dzięki niej „duży park” na nowo zachwyca swoim pięknem, składając do wytchnienia i odpoczynku. Część parku zajmuje ogródek jordanowski, miejsce rekreacji dla maluchów.

Park miejski im. Bohaterów Monte Cassino

Widok na zespół kościelno-klasztorny oo. dominikanów i Przedmieście Krakowskie

PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

STARY CMENTARZ

Najstarszy cmentarz zamiejski w Polsce. Założony po wydaniu dekretu przez cesarza Józefa II w 1784 r. Nekropolia była przeznaczona dla dwóch obrządków. Cmentarz reprezentuje wszystkie style i gatunki sztuki nagrobnej ostatnich 200 lat. Spotkamy tu pomniki nagrobne zasłużonych obywateli, wykonane przez znakomitych lwowskich kamieniarzy.

Za klasycystyczną kaplicą, ufundowaną przez Franciszkę Geneserową, znajduje się najstarsza część, tzw. kwatera konserwatorska, z wysokiej klasy pomnikami nagrobnymi. Najwybitniejszym jest dzieło lwowskiego rzeźbiarza Antona Schimsera, poświęcone żonie bogatego kupca, Brygidzie z Juśkiewiczów Modrzejowskiej. Pomnik przedstawia trzy osoby ubrane w antyczne stroje. Młoda kobieta jest symbolicznym wyrażeniem zmarłej, mężczyzna trzymający w ręku pęk makówek – symbol snu niebiańskiego – to Hypnos,

Stary Cmentarz

PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

mityczny bóg snu. Obok stoi pochylony młodzieniec z lakrimarium – pojemnikiem na łzy – w rękach. Z tyłu piramida z wieloma symbolami. Kompozycja zachęca do refleksji nad ulotnością życia i nieuchronnością śmierci. Identyczny pomnik znajduje się na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

W głębi cmentarza znajduje się jeszcze jeden, bliźniaczo podobny do łyczakowskiego, grobowiec. We Lwowie spoczywa w nim Gabriela Zapolska, a w Jarosławiu rodzina

Nagrobki na Starym Cmentarzu

Gurgulów. Jest tu pochowany krakowski przedsiębiorca, Stanisław Gurgul. Z końcem XIX w. biskopy, alberty i miodniki produkowane w fabryce Gurgula, gościły na cesarskim dworze we Wiedniu. Fabryka Ciast i Cukrów Doktora Stanisława Gurgula prowadzi produkcję do dziś.

W sąsiedztwie cmentarza, przy ul. Jana Pawła II znajduje się modrzewiowy, kryty gontem dworek z XIX w. oraz eklektyczny budynek Starostwa Powiatowego, z wymalowanym herbem powiatu jarosławskiego. Dalej gmach Sądu Rejonowego. Na ścianie tablica poświęcona działaczowi PSL, premierowi Wincentemu Witosowi, który w 1939 r. był tu więziony przez faszystów.

KLASZTOR OO. FRANCISZKANÓW REFORMATÓW

Jednonawowy kościół pw. Trójcy Przenajświętszej fundacji mieszczanina Antoniego Kwołka i Franciszka Zawadzkiego z początku XVIII w. Z wyposażenia najcenniejszy jest krucyfiks z XVIII w. Na uwagę zasługuje epitafijna, kamienna tablica z 1717 r., poświęcona Ambrożemu Ankwiczowi, uczestni-

Zespół kościelno-klasztorny oo. franciszkanów reformatów

Wnętrze kościoła pw. Trójcy Przenajświętszej

kowi wyprawy wiedeńskiej oraz dobrodziejowi kościoła. W latach 80. XX w. do kościoła dobudowano kaplicę pw. Miłosierdzia Bożego. Na dziedzińcu stacje drogi krzyżowej, charakterystycznej dla zakonu franciszkanów reformatów. Naprzeciwko kościoła kaplica św. Jana Nepomucena, rzeźba dłuta Tomasza Huttera.

BAZYLIKA MATKI BOŻEJ BOLESNEJ

Ze względu na dalekie położenie od miasta kościół nazywany był „polnym”. Tutaj, w głównym ołtarzu znajduje się najstarszy gotycki zabytek w Jarosławiu, łaskami słynąca figurka Matki Bożej Bolesnej – koronowana w 1755 r., rekoronowana w 2013 r. Figura została odnaleziona w 1381 r. przez pasterzy szukających zbłąkanego bydła. Jej dzieje przedstawiają freski autorstwa Adama Swacha. Wybudowana w miejscu objawienia drewniana kaplica, w której modliła się królowa Jadwiga, spłonęła podczas jednego z napadów tatarskich, jednak figura cudem ocalała. W miejscu kaplicy wymurowano gotycki kościółek, a w latach 1629–1635 barokową świątynię wraz z klasztorem, przeznaczone dla jezuitów, sprowadzonych przez księżną Annę Ostrojską. Podczas potopu szwedzkiego przed figurą modlił się król Jan Kazimierz, a w późniejszych latach król Jan III Sobieski.

Bazylika Matki Bożej Bolesnej

PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

Obecną formę kościoła zawdzięcza Jakubowi Solariemu. Według jego projektu dobudowano dwie wieże i fasadę o znamionach późnego baroku. Przez brak miejsca i bliskość skarpy wybudowano je za prezbiterium, a nie od strony głównego wejścia, co czyni świątynię jeszcze bardziej wyjątkową.

Zagadką jest obecność ołtarza poświęconego Jackowi Odrowążowi. Podobno, gdy jezuita chcieli usunąć Odrowąża z ołtarza, odezwał się głos: „tu oczekuje na moich braci”. Św. Jacek doczekał się – po rozwiązaniu zakonu jezuitów do Jarosławia przybyli dominikanie, obecni do dziś.

Ołtarz Relikwii w Bazylice Matki Bożej Bolesnej

Ołtarz główny poświęcony jest tematyce pasyjnej. U góry krzyż, poniżej obraz „Zdjęcie Ciała Chrystusa z krzyża”, w centralnej części cudowna figura Matki Bożej Bolesnej, zasłaniana obrazem przedstawiającym figurę na drzewie. Ołtarz drewniany, marmuryzowany w kolorze zielonym z srebrnymi ornamentami i figurami. W bocznej kaplicy Serca Jezusowego znajduje się ołtarz relikwii świętych zawierający ok. 200 relikwii. Najstarsza, centralna część relikwiarza w kształcie księgi pochodzi z początku XVII w. W przeszklonej części mensy ołtarzowej widać szkielet św. Teofila, patrona rycerzy kresowych.

W kaplicy przeciwległej do Jacka Odrowąża znajduje się portret przedstawiający patrona miasta, męczennika, bł. o. Michała Czartoryskiego, rozstrzelanego przez hitlerowców kapelana powstańców warszawskich. W 1931 r. Jan Franciszek Czartoryski przyjął święcenia kapłańskie w tym samym kościele – podczas liturgii obłóczyn przyjął imię Michał.

Za XVIII-wiecznymi murami klasztorными znajduje się kaplica ze studnią. W miejscu, gdzie odnaleziono cudowną figurę, wytrysnęło lecznicze źródło. Wkrótce rozeszła się wieść o uzdrawiającej wodzie i zaczęli pojawiać się liczni pielgrzymi. Źródło ocembrowano i wybudowano kaplicę, wewnątrz której znajduje się kopia figury, a na ścianach można odczytać historie licznych uzdrowień.

Nawa główna w Bazylice Matki Bożej Bolesnej

Widok na ulicę Słowackiego

MIASTO OLŚNIEŃ

Zaprezentowane zabytki to tylko niektóre z pereł jarosławskiej architektury. Wszystkich, którzy chcą bliżej zapoznać się z miastem i jego historią, zapraszamy do Jarosławia.

Ratusz

Jeżeli zainteresował Was Jarosław i chcecie poświęcić więcej czasu na jego poznanie, zapraszamy na stronę www.turystyka.jaroslaw.pl.

Znajdziecie na niej nie tylko historię oraz ciekawostki dotyczące miasta, ale także kilka tematycznych szlaków, z których dwa prezentujemy poniżej.

Zachęcamy także do pobrania turystycznej aplikacji mobilnej „Jarosław – Svidnik” oraz wizyty w Centrum Informacji Turystyczno-Kulturalnej i Punkcie Informacji Turystycznej.

SZLAK KUPIECKI

- Brama Krakowska
- ulica Grodzka
- kamienica Orsettich
- kamienica Attavantich
- kamienica Gruszewiczów
- kamienica Rydzikowa
- studnia miejska
- ratusz

SZLAK WIELOKULTUROWY

- ulica Węgierska
- kopijnik mjra Leona Czechowskiego
- duża i mała synagoga
- ulica Grodzka
- ulica Ormiańska
- ulica Tatarska
- cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego

Ratusz

Wieża ratusza

CENTRUM INFORMACJI TURYSTYCZNO-KULTURALNEJ

CENTRUM KULTURY I PROMOCJI W JAROSŁAWIU

Rynek 5, 37-500 Jarosław,
tel. +48 16 624 89 89,
e-mail: informacja@ckip.jaroslaw.pl
www.turystyka.jaroslaw.pl

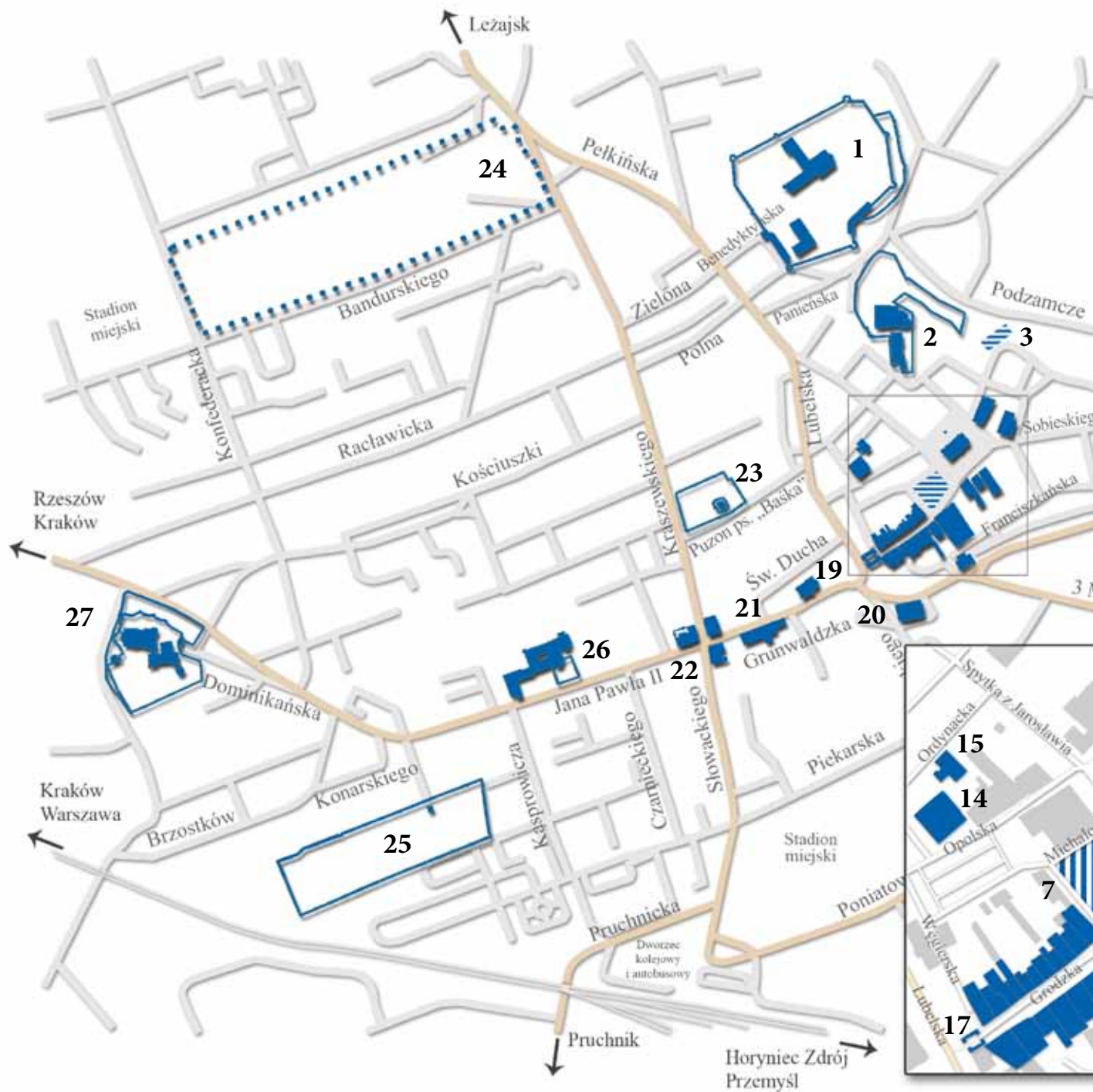
PUNKT INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

CENTRUM KULTURY I PROMOCJI W JAROSŁAWIU

Galeria Stara Ujeżdżalnia
ul. Gen. Sikorskiego 2a, 37-500 Jarosław,
tel. +48 16 624 89 10

Kamienica Attavanti (Rynek 5)

LEGENDA

1. Zespół kościelno-klasztorny dawnego opactwa ss. benedyktynek
2. Kolegiata pw. Bożego Ciała i dawne kolegium jezuickie
3. Mały Rynek i punkt widokowy
4. Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego
5. Ratusz
6. Studnia miejska
7. Plac Św. Michała
8. Kamienica Rydzikowa / wejście do Podziemnej Trasy Turystycznej
9. Kamienica Orsettich
10. Kamienica Attavanti / Centrum Informacji Turystyczno-Kulturalnej / wejście do Podziemnego Przejścia Turystycznego/
11. Kamienica Gruszeviczów
12. Kamienica Królowej Marysieńki
13. Dawny budynek Stowarzyszenia Rękodzielników Żydowskich „Jad Charuzim”
14. Duża synagoga
15. Mała synagoga
16. Kamienice przy ul. Grodzkiej
17. Brama Krakowska / wejście do Centrum Edukacji Kulturalnej
18. Hala targowa
19. Kościół pw. Św. Ducha
20. Gmach dawnego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”
21. Dawny budynek Kasyna Wojskowego
22. Eklektyczne kamienice
23. Park miejski z prezbiterium dawnej cerkwi Zaśnięcia NMP
24. Park miejski im. Bohaterów Monte Cassino
25. Stary Cmentarz
26. Zespół kościelno-klasztorny oo. franciszkanów reformatów
27. Zespół kościelno-klasztorny oo. dominikanów

www.turystyka.jaroslaw.pl

ISBN 978-83-943026-9-6

JAROSŁAW
miasto
OLŚNIEN